

D I S P U T A

MÉGEGYSZER „A DUNAMEDENCE-KÉRDÉS HÁTLAGJA“

Halász Sándor februári számunkban megjelent írása (*A Dunamedence-kérdés hátlapja*) vitát érdemel, nem is annyira közlései miatt, mint inkább azért, mert leplezetlenül tükrözi egy liberális hagyományaihoz ragaszkodó réteg tanácstalanságát. Ez a réteg riadtan torpan meg a „léteért való küzdelem modern formái“ előtt. Látja a gazdasági, társadalmi és politikai erők végtelen feszültségeit, de nem ismeri a történelmi törvényszerűségeket s érzéketlen a feltörekvő erők biztatásai iránt. Így a ki-kirobbanó ellentétek zürzavarában valami sötét „végzet“ babonájába menekül — ha ugyan nem talál végül is helyet a „végzet“ hatalmainak oldalán.

Halász Sándor tudja, hogy „az emberiség egységei ma gazdaságilag sokkal szétváltabbak, mint annakelőtte, aminek következménye, hogy sokkal inkább rivalizáló és így gyűlölködőbbek is.“ Nem tagadja a dunavölgyi (általában: keleteurópai) népek általános elmaradottságát s emészető belső ellentmondásait. Felismeri széttagoltságuk veszélyét s tisztában van azzal, hogy mindannyiukat nagynémet (vagy általában: nyugateurópai) uralmi szándék fenyegeti. A jelenségek mélyére azonban nem hatol s így nem mérheti fel azokat az ellentett erőket, amelyek a zürzavaros viszonyok alapvető tisztázásán keresztül a Dunavölgyében is más lehetőségek kiváltására alkalmasak. *Megdermedt* világgképében csak a pillanatnyi tények kábitó összevisszasága szerepel, előzmények és elkövetkezendők nélkül. Így azután érthető, ha a dunavölgyi népek felemelkedését s védelmi szövetkezését naiv és romantikus vágyalomnak, valami „absztrakt jóindulat és szentimentális humanizmus“ termékének véli. Feltételezni sem meri, hogy maga az új történelmi feladat is csak ott merülhet fel, ahol megoldásának már kész anyagi feltételei adottak, vagy legalább is folyamatban a keletkezésük. A módszertelenség el is vezeti Halász Sándort egészen az idegen hódítókkal való megalkuvásig s a dunai népek védtelen kiszolgáltatásáig. „Valóban e népek sorsa“ — írja végkövetkeztetésül a dunavölgyi nemzetekről — „a kis népek végzete, amelyek éppen hogy vannak és csak addig vannak, amíg a felduzzadt szomszéd vagy a dzsingiszkáni allűrökkel megáldott imperialista le nem tapossa őket.“

A dunai és keleteurópai népek szövetkezése Halász Sándor szerint „kivihetetlen, mert nem engedik megvalósítani, és nem is orvosol, mert a Duna mentén élő népek államszövetsége, vagy bármilyen más lazább erejű egyesülése, nem csökkenti, sőt ellenkezőleg, mélyíti az ellentéteket“. Fejtegetéseinek zárótétele éppen ezért: beletörődés a mai állapotokba. Maradjon csak minden így, ahogy van, mert „e pillanatban *...biztosítékunk* a nagyhatalmak imperialista rivalizálása és... piacterjeszkedési vágya. Megtartanak és megőriznek bennünket, hogy eladójuk és főképpen vevőjünk legyünk. *Függetlenségben és önállóságban* tartanak bennünket, csak azért, hogy a másiké ne lehessünk.“ Nem egyéb ez, mint az ismert *kiseb-bik baj* elméletének új fogalmazványa.

Nézzük csak a háború és béke kérdését Halász Sándor beállításában. Szerinte háborús veszélyt idéz fel mindenki, aki egy keleteurópai államszövetség tervének megvalósításával kísérletezik, mert „az államok nagy-

ságával együtt növekszik a megtámadás veszélyének foka is.“ Ezzel szemben a mai keleteurópai széttagoaltság megőrzése a békét biztosítja. Miután „Európa nyugati hatalmainak politikája arra mutat, hogy a cél a kis államok kialakítása és a nagy egységek megbontása“ (amiben mi sem kételkedünk), szerinte a béke ellen vét, aki „a kis nemzeti államok vazallusi szerepét az államszövetségi tagállam önállóságának talmi értékével“ akarja felcserélni... Eltekintve attól, hogy a cikkíró a vazallusi szerepet nyíltan egyenrangúnak veszi a függetlenség és önállóság állapotával, az e fajta okoskodás végeredményben mindig a támadónak ad igazat a védekezéssel szemben. (Például: a „békés“ japán imperializmusnak, melyet csak a kínaiak ellentállása „kényszerít háborúra“). Aki azonban idáig jut, nehezen állhat meg féluton. Az a Halász Sándor, aki nem az itt élő nemzetek szüksége szerint, hanem a nyugati hatalmak szándékain mérte fel a keleteurópai lehetőségeket, adott esetben az imperialista hódításban vél felfedezni történelmi „szükség“-et. „A hitleri imperializmus“ — írja — „kelet- és délkeleteurópai terjeszkedésében csak úgy tudja az időnként szükséges sikereit elérni, ha ...atomokkal áll szemben“. Ezzel a beisméréssel azonban a cikkíró már saját dunavölgyi és keleteurópai béke-elméletét cáfolja meg.

Ilyenkor azután kapóra jön a *kisebbik baj* műfogása. Igaz, hogy „tegnap a Szudéta-területek kerültek háborús konfliktusba“ minden nagyhatalmi „biztosíték“ ellenére, s igaz az is, hogy „a kárpátaljai Ukrajna a katonai hódítás legközelebbi célja“ bár Németország „a legengszertelhetlenebb casus bellit“ legkevésbé sem „egy keleteurópai államszövetség... kísérletében“ láthatja — de Halász Sándor szerint örülnünk kell, hogy legalább a távolabbi részeket nem érinti még a háború fenyegetése, holott egy keleteurópai szövetség esetében „Bulgáriának már hadba kellett volna szállania és... Görögországnak csapatokat... kellene adnia“. A kisebbik baj örömét természetesen fokozni lehet egészen addig, míg az új nagynémet hatalom az egész „Ostraum“-ot bekebelezi... s a hitleri hódítás „időnként szükséges sikerei“-nek belátása folytán mindvégig homályban is maradhat a háború igazi oka s a béke valódi lehetősége. Ha ugyan az ilyen alapvető dolgokban kevésbé járatos olvasó is fel nem teszi közben Halász Sándornak a kérdést: nem vezethet-e háborúhoz a nagyhatalmak vetélkedése a keleteurópai „piacterjeszkedés“-ért *anélküli is*, hogy a fenyegetett kis nemzetek erre „okot“ szolgáltatnának összefogásukkal? S vajjon az a „pacifizmus“, amely újabb s újabb tért enged az imperializmusnak a kis nemzetek rovására, nem *erősít-e meg* egyes terjeszkedni vágyó hatalmakat olyannyira, hogy végül más nagyhatalmakkal is szembeszállhassanak?

S nem kell különleges módszertani vagy világnézeti beállítottság ahhoz az egyszerű feltételezéshez sem, hogy Keleteurópa békéjét talán mégsem a nyugati hatalmak vetélkedése, hanem inkább az itt élő népek érdekvédelmi szövetkezése biztosíthatná, különösen, ha e szövetkezés a nyugati hatalmak háborús beavatkozásait ((mint legutóbb az ukrán kérdésben Lengyelország) a legnagyobb keleteurópai hatalom, Oroszország, békepolitikájára támaszkodva, háritaná el magáról. Utóvégre — Halász Sándorral ellentétben — fel lehet tenni így is a kérdést: kikezdhet-e volna-e Németország Csehszlovákiát, ha a közös imperialista veszedelmet idejekorán felismerve Keleteurópa államai összetartanak?

Halász Sándor a kelet európai népek szövetkezése ellen érvként hozza fel e népek „politikai, ideológiai, nemzeti és faji ellentétei“-t is, nevezetesen a különböző, egymással össze nem hangolható kormányzati formákat. Arról nem beszél, hogy a kelet európai népek „ellentétes“ sajátságai esetleg csak ama nyugati hatalmak érdeellentéteit tükrözik, amelyekben ő a kelet európai „függetlenség“-ek és „önállóság“-ok biztosítékát látja... s hallgat azokról a népi és értelmiségi irányzatokról is, amelyek Kelet európa különböző országaiban (akár tudatosan, akár öntudatlanul) a társadalmi fejlődés és nemzeti önvédelem közös szempontjait képviselik az idegen befolyásokkal és kizárólagossági törekvésekkel szemben. Mindezek elhallgatásával Halász Sándor tulajdonképpen annak a lehetőségét kendőzi el, hogy a közös nyugati veszéllyel szemben a legkülönbözőbb társadalmi, politikai és nemzetiségi irányzatok is közös *nevezőre* juthatnak Kelet európában. Holott éppen a hitleri imperializmus ázsiai szövetségeseivel, a japán imperializmussal szemben találunk ma történelmi példát a múltban még egymás ellen harcoló kormányformák és politikai irányzatok összehangolására s ugyancsak mai példa: a spanyolok, bászok és katalánok közös szabadságharca igazolja, hogy idegen hódítókkal szemben az egymással régebben szembenállott nemzetek szövetkezése is lehetséges. Ama bizonyos francia zornalisztika elkocsonyásodott gondolatmenetében *persze* a *szerepcsere* történelmi fogalma nem fordul elő, s így Halász Sándor mindvégig nem jön rá arra, hogy Kelet európában minden irányzat, legyen az monarchista vagy republikánus, katolikus vagy szabadelvű, nacionalista vagy szocialista, polgári vagy munkás, történelmi haladást jelent, ha a terjeszkedő nagyhatalmak ügynökeivel szembeszáll, s ellenkezőleg: reakciós az a „demokrata“ is, aki a fenyegetett nemzetek közös érdekeit megkerüli s tért enged az idegen befolyásnak.

Halász Sándor felfogása a legkiáltóbb ellentmondásokat mindenesetre közgazdasági téren árulja el, ami nem is csoda, lévén Halász Sándor — közgazdász. Merev *ökonomizmus*a világosan megállapítja ugyan, hogy Kelet európában szélsőségesen kezdetleges termelési módok szélsőségesen korszerű termelési módokkal váltakoznak, arról azonban már nem hajlandó felvilágosítást adni, hogy ezeket a végletes állapotokat mi termelte, vagyis milyen történelmi viszonyok és fejlemények folytán állottak elő. Pedig, ha tanulmányozná a kelet európai termelési módok fejlődését, nemcsak azt fedezhetné fel, hogy a termelési módok fejlődését török, orosz és német katonai hódítások s gyarmati uralmak akadályozták, hanem arról is meggyőződhetnék, hogy ezzel szemben a nemzeti szabadságharcok mindig serkentő hatással voltak a termelési módok korszerű átalakulására. Ma is: a kis nemzeti államok olyan mértékben tudják csak kiküszöbölni a régebbi termelési módok maradványait, amily mértékben lazítani tudják „vazallusi“ függőségeiket s önálló fejlődést tudnak biztosítani a nyugati hatalmak „piacterjeszkedési vágyá“-val szemben. A Halász Sándor is mondotta „szélsőségesen modern termelési módok“ előfordulása Kelet európában ma már minden bizonnyal elégséges alapot tudna nyújtani ahhoz, hogy az itt lakó népek elérjék (vagy akár: túl is haladják) Nyugateurópa általános gazdasági színvonalát, ehhez azonban éppen a közös kelet európai védekezés kell azokkal a nyugati törekvésekkel szemben, melyek legszivesebben a már itt fellelhető „szélsőségesen modern termelési módok“-at is *megszün-*

ítenék. Bár a Cseh-Szlovákia és Magyarország ipari fejlődésére máris fojtón nehezedő hitleri imperializmus mindenben igazolja aggályainkat, Halász Sándor még sem az idegen hódítóktól, hanem — a görög félsziget primitív mazsolásától és az albán hegyek kecskepásztorától félti a fejlett lengyel, magyar és román ipart...

A polgári közgazdaságtan minden mozgásjelenségtől elvonatkoztatja s megmasíthatatlan, örök kategóriáknak fogja fel a mai termelési viszonyokat. Ezek a merev kategóriák csak arra jök, hogy papiros igazságok formai játékát üzzék velük. Halász Sándor számára Keleteurópa kezdetleges gazdalkodása és már kifejlődött ipara is egy-egy ilyen történelmiség nélküli, magánvaló kategória. Külön-külön még csak dolgozni tud velük, amint azonban a keleteurópai népek szövetkezésének felmerült feladata révén ezek a kategóriák egymással vonatkozásba kényszerüinek a mesterkelt logikai játékból menten kiütközik a meg nem értett tények zürzavara. A keleteurópai népek szövetkezésében szerinte minden fejtetőre fordul: „az ugyanazon gazdasági területen belül lévő *elmaradott* nyomja az egész gazdasági terület haladási ütemét és az a körülmény, hogy a gazdasági egységen belül *fejlettebb* munkamódok élnek, szükségyszerűen kiszákmányolót és kiszákmányoltat terem, ellentéteket, rivalizálódásokat, versenyküzdelmeket, — hogy ne mondjuk — kenyérforradalmakat.“
Vagyis: ha Keleteurópa országaiból közös erővel kiszorítjuk az idegen hatalmi befolyásokat, akkor itt a falu menten elnyomja a várost s a város kiszákmányolja a falut; a kisipar csődbe kergeti a nagyipart s a nagyipar „kenyérforradalom“-ba hajtja a kisipart; a faekés szántóvető megakasztja a traktoros mintagazdaságokat s a mintagazdaságok tönkreteszik a faekés szántóvetőt; az elmaradt paraszt kitéhteti a munkást s a munkás fejlettebb munkamódjával nyomorba dönti a parasztot... s ennek az apokaliptikus pusztulásnak vége nincsen, mert a fejlettebb egyre „a selejte-sőbbhez hasonul“. Valóban, e riasztó közgazdasági látomások után kisebb-bik bajnak tűnik fel a mai vazullusi sors, és már azon sem csodálkoz-mánk, ha Halász Sándor saját logikája végkövetkeztetéseképpen szinte ki-vánatosnak vélné, hogy a nagyhatalmak terjeszkedése (esetleg éppen az „időnként szükséges“ nagynémet hódítás) *pacifizálja* ezt a vigasztalan földrészt Európa és Ázsia között...

A dolgok törvényszerű fejlődését ismerve hajlandók vagyunk azonban feltételezni, hogy a valóságban csak a hagyományos közgazdaságtan vi-gasztalan. Ha tudomásul is vesszük, hogy „a Dunamedencében máris je-lenvaló ipari berendezettség termelési kapacitása a mai fogyasztási ni-vó mellett nagyobb, mint a Duramedencében található embermilliók ipari szükséglete“, hogyan is fogadhatnók ezt el érvnek a dunai népek érdek-védelmi összefogása *ellen*, amikor Keleteurópa őszinte nemzeti mozgál-mai s átfogó népi irányzatai éppen azért igyekezzenek visszautasítani min-den idegen hódító befolyást és kihasználó megkönyékeztést, hogy felemel-hessék az itt élők életszinvonalát s a saját fejlődési szabadságához elju-tott Keleteurópában olyan boldogabb viszonyokat teremtsenek, melyekben nem a nagyhatalmak piterjeszkedési vágya, hanem az itt élő ember szükséglete irányadó! Ilyesmit Halász Sándor nyilvánvalóan el sem tud képzelni. Az itt élő nemzetek kibontakozása nem ügye s néptömegeink fel-tőrekvése nem érdekl. Embertelen kategóriái mögött a „végzet“ mitosza ül. (*Balogh Edgár*)